

De reis van
Jacob

De reis van **Jacob**

*Levensverhaal van Jacob Overduin
opgeschreven door*

Annet de Klerk

Jaap Overduin werd in 1939 geboren in het plaatsje Lisse in Nederland als kind van NSB-ouders. Als tiener emigreerde hij naar Amerika. Hij ging wonen in Los Angeles en bouwde een carrière op als ingenieur in de wapenindustrie. Samen met zijn Amerikaanse vrouw Roberta kreeg hij vier kinderen. Na een vrij leven in de Californische jaren '60, kwamen hij en zijn vrouw tot geloof. Jaap ging theologie studeren en keerde terug naar Nederland om een boodschap van liefde te verkondigen en bouwde zo mee aan een voor Nederland nieuwe kerkelijke denominatie.

Vele openhartige gesprekken met Jaap Overduin liggen aan de basis van dit boek. Het gaat over donkere dalen, groene weiden en keerpunten in zijn leven; over zijn ongelof en geloof en over de liefde. Zijn persoonlijke en inspirerende verhaal raakt belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis.

Colofon

Copyright: Annet de Klerk © juli 2022.

Auteur: Annet de Klerk

Foto omslag: fotograaf onbekend (Stichting Maritiem Historische Databank)

ISBN: 9789403668444

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook zonder schriftelijke toestemming van Annet de Klerk.

INHOUDSOPGAVE

PROLOOG	5
‘FOUT’	9
EEN NIEUW THUIS	37
EEN HUWELIJK	47
OMMEKEER	63
WORSTELING	77
KERK VAN DE NAZARENER	83
IJSJES EN ROCKMUZIEK IN DE KERK	91
WERELDWIJD WERKEN	107
NIET DE LEER, MAAR DE LIEFDE.....	117
ZOON, MAN & VADER.....	127
NOW IS THE TIME.....	145
BRONNEN	147

Proloog

Een paar jaar geleden zat ik op een avond met een groep mensen van verschillende leeftijden rond een haardvuur. Een van hen wilde iets persoonlijks met ons delen. Normaal gesproken was deze persoon een makkelijke prater, maar dit keer was zijn toon onzeker en ernstig, zo ernstig dat we allemaal stil werden. We luisterden.

Jaap was, zei hij, een kind van ‘foute’ ouders. Zijn ouders waren voor en tijdens de oorlogsjaren lid geweest van de NSB. Toen zijn ouders geïnterneerd waren, moest hij een tijd bij familie wonen waar hij het niet fijn vond. Als kind werd hij door andere kinderen buitengesloten. Ze vonden dat hij ‘fout’ was.

Het trof mij te zien dat deze ervaringen bij iemand op ruim tachtigjarige leeftijd nog steeds zo gevoelig liggen. Een leeftijdsgenoot van hem verzuchtte: “Ach, had ik als kind maar met je kunnen spelen.” Dat raakte Jaap.

Jaap vertelde dit verhaal eind 2019. Enkele personen die op die avond aanwezig waren vroegen mij zijn verhaal op te schrijven. De onthulling van Jaap had mij al getriggerd om meer over zijn leven te weten te komen. Ik had, voor zover ik wist, nooit iemand ontmoet die kind was van ‘foute’ ouders.

Voor zover ik wist, want toen ik op onderzoek uitging bleek dat kinderen het geheim ‘foute’ ouders te hebben jarenlang met zich meedragen zonder dat ze dit met anderen durven te delen. Het kan zijn dat je er een kent, maar het niet weet. Naar schatting waren er na de oorlog zo’n 300.000 tot 750.000 kinderen van NSB-ouders,

allemaal kinderen die nu ouder zijn dan vijfenzeventig jaar, sommigen al overleden.

In de naoorlogse chaos belandde een deel van deze kinderen in de interneringskampen samen met hun ouders. De overheid plaatste veel kinderen, waarvan de ouders gevangen waren genomen, daarna in haastig opgerichte weeshuizen. Later werden ze bij familie of pleegouders ondergebracht. Het vinden van pleegouders bleek overigens geen makkelijke taak. Vrijwel iedereen had het na de oorlog moeilijk en ook voor Joodse weeskinderen was het lastig een nieuw thuis te vinden. Daarbij kwam dat er maar weinig mensen waren die vonden dat de kinderen niet de dupe hoefden te worden van de fouten van hun ouders. Kwamen ouders terug uit het interneringskamp dan bestempelde de samenleving, kinderen op school en zelfs onderwijzers niet alleen de ouders, maar ook de kinderen als ‘fout’.

Uit onderzoek blijkt dat in twee derde van deze gezinnen met geen woord over de oorlog werd gerept, maar daardoor des te meer aanwezig was. Wanneer er wel over de oorlog werd gesproken, was er slechts ruimte voor één versie: die van de ouders. In de meeste gezinnen drukte het oorlogsverleden zwaar op de onderlinge verhoudingen. Hoe dat voor Jaap was geweest, wilde ik graag weten.

Jaap nam de uitdaging aan om mij zijn verhaal te vertellen. We hadden meer dan vijftwintig lange en diepgaande gesprekken. Hij vertelde veel, soms dwaalden we af en kwamen we terecht op zijsporen, soms herinnerde hij zich flarden, die later weer aangevuld werden. Hij vertrouwde mij persoonlijke dingen toe, soms vertelde hij ze voor de eerste keer. Dit boek neemt ons mee op de reis, die Jaap gedurende zijn leven heeft afgelegd.

Zijn verhaal begint bij een van zijn vroegste herinneringen. Hij vertelt over wat hij als kind van NSB-ouders meemaakte in de naoorlogse jaren, hoe sterk het gevoel ‘ik hoor hier niet bij’ hem deed verlangen om te emigreren, op zoek naar een wereld waar hij wel geaccepteerd zou worden. Hij was nog geen twintig jaar oud toen hij in zijn eentje op het stoomschip Groote Beer stapte op weg naar de Verenigde Staten, weg van zijn ouderlijk huis.

Jaap geeft ons met zijn verhaal een inkijk in het vrije leven van Los Angeles in de jaren vijftig en zestig. De zon scheen er altijd en het leven was er zorgeloos. Jaap kwam in aanraking met een totaal andere wereld dan het benauwde naoorlogse Nederland. Hij voelde zich prima op zijn plaats tussen de welgestelde jongeren van Los Angeles en Malibu. De oorlog was ver weg en niemand wist er wat de NSB was. In die voor hem nieuwe wereld ontmoette hij een Amerikaans meisje, Roberta. Ze trouwden en kregen kinderen. Jaap maakte snel carrière en verdiende goed als ingenieur. Ze woonden in mooie huizen en hadden vakanties aan het strand en in de bergen. Het leven was goed, heel goed. Desondanks maakte Jaap een switch. Hij ging theologie studeren en koos voor het beroep van predikant. Hun mooie, grote huis in de bergen en nabij stranden verruilden Jaap en Roberta voor een saaie drive-in-woning langs een snelweg in het vrijwel altijd natte, grijze Nederland.

Waarom waagde Jaap zich ‘in het hol van de leeuw’? Waarom ging hij terug naar af?

Hij vertelde mij zijn hele verhaal en ik schreef het op in dit boek. Met het lezen van zijn verhaal raken we belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis en doorlopen we de geleidelijke verandering der dingen; ook zijn geloof is aan veranderingen onderhevig. Het is een openhartig boek dat gaat over zijn leven,

de hoogte- en dieptepunten, keerpunten, zijn geloofsdilemma's en
-ontwikkeling en tot slot de liefde.

Annet de Klerk

1

‘Fout’

De zesjarige Jaap zit achterop de platte aanhanger van een vrachtwagen, samen met zijn moeder, zus Rineke en baby-broertje Jan. De wagen rijdt naar een stad. Waarheen en waarom weet Jaap niet. In de stad ziet hij soldaten staan. De wagen stopt. De soldaten zeggen tegen Jaaps moeder dat ze van de wagen af moet komen. Zij wil niet en houdt in plaats daarvan haar drie kinderen vast. De soldaten beginnen aan haar te trekken. Ze willen dat ze haar kinderen loslaat, maar zij blijft hen vasthouden. Ze fluistert gehaast: "Gil, jullie moeten gillen." Jaap snapt er niets van. Waarom doet zijn moeder zo gek? Hij schaamt zich rot, maar hij doet toch wat ze vraagt. Zijn zus ook. Ze gillen. Mensen komen op het gegil af en vragen: "Wat is hier aan de hand?" De soldaten schreeuwen tegen Jaaps moeder: "Hou je bek, mens". Ze sleuren zijn moeder van de vrachtwagen af, bij haar kinderen vandaan. De vrachtwagen rijdt snel weg met Jaap en zijn zus en broertje er nog op; steeds verder bij hun moeder vandaan. Wat is er gebeurd? Waarom is zijn moeder weggesleurd en waar gaan ze heen? Het is best gevaarlijk zo achterop de hardrijdende wagen zonder zijschotten. Er afspringen kan niet. De wagen rijdt veel te snel, maar niemand trekt zich daar iets van aan. Moeder is uit het zicht, verdwenen.

Dolle Dinsdag

Een jaar eerder op 5 september 1944, in het jaar voorafgaand aan de bevrijding, speelden zich in Nederland andere emotionele taferelen af. Mensen dachten dat het land ieder moment bevrijd zou worden van de Duitse bezetting. De geallieerden hadden in hoog tempo terrein gewonnen. Brussel was bevrijd; daarna Antwerpen. De Nederlanders rekenden dit tempo door: op 5 september zou men in Rotterdam kunnen zijn, op 6 september in Utrecht en Amsterdam, en de rest 'zou snel volgen'. Geruchten werden aangedikt. Een Brits radiobericht liet weten dat Breda was bevrijd. De straten liepen vol met mensen en kleurden oranje met vlaggen en vaandels. Men vierde feest: Dolle Dinsdag.

Niet alle Nederlanders waren in die dagen enthousiast over deze op hand zijnde bevrijding. Onder Duitsgezinde Nederlanders brak paniek uit; administraties werden haastig vernietigd en velen sloegen op de vlucht. Ook Jaaps moeder zal in paniek zijn geraakt. Jaaps vader was al meer dan drie jaar in dienst van de Duitsers bij het Nationaalsocialistische Kraftfahrkorps, dat tijdens de oorlog diende voor bevoorrading van het oorlogsfront. Als NSB-lid met een echtgenoot aan het oostfront, zat er voor Jaaps moeder niets anders op dan te vluchten met haar vier kinderen: Gert, Rineke, Jaap en baby-broertje Jan. Jaaps moeder was niet de enige die met haar kinderen vertrok. Na 5 september 1944 vluchtten volgens onderzoek naar schatting 65.000 mensen vanuit Nederland naar Duitsland.

Jaap was destijds vijf jaar oud en zich niet bewust van wat er afspeelde in het land en het waarom van hun treinreis naar Duitsland. Flarden herinneringen komen bij hem naar boven: "In een treinwagon stond ik samen met veel volwassen mensen, dik op elkaar gepakt. Het waren allemaal sympathisanten van de Duitsers. Ik stond daar tussen al die grote mensen. Er was een klein raampje en de grote mensen keken er om de beurt doorheen. Ik

vroeg me af wat er te zien was. Het leek me zo mooi om ook naar buiten te mogen kijken. Maar niemand zag mij staan of bood mij aan om ook eens te kijken. Ik vroeg me af of ik wel meetelde. Ik wilde ook zo graag door dat raampje kijken.”

Ze kwamen terecht in de stad Walsrode op de Lüneburger Heide, ten oosten van Bremen in Noord-Duitsland. Veel NSB-vluchtelingen gingen daar destijds naar toe. Jaap dacht altijd dat ze naar een andere plek in Duitsland gingen, maar in het soldatenboekje van zijn vader staat Walsrode en ook zijn oudere zus Rineke herkende de plek toen zij er jaren later op bezoek ging. Jaap herinnert zich dat ze met andere gezinnen terecht kwamen in een tehuis: ”We speelden met elkaar en zetten de stoelen op z’n kant en maakten er een trein van.”

Er was ook angst toen er ineens een luchtaanval was, herinnert Jaap zich: “Ik hoorde overal bommen vallen, lawaai en schreeuwende mensen om mij heen. Ik was bang, heel bang, bang dat ik daar dood zou gaan, omdat ik in een ander land was, met een Duitse God, die mij niet kende. Ik wilde blijven leven en dat is gelukt.”

Jaaps oudste broer Gert was toen acht jaar. Gert werd samen met andere Nederlandse kinderen naar een school elders in Duitsland gebracht. De kinderen gingen met de trein onder begeleiding van een Duitse officier naar een plaats ver van zijn moeder en broers en zus. Gert weet niet meer hoe lang hij op die school heeft gezeten en waar het precies was. Waarschijnlijk was het niet ver van het oostfront.

Het bericht, begin september 1944, dat de bevrijding op komst was, bleek voorbarig. De geallieerden hadden voorlopig haltgehouden aan de Belgische kant van de grens. Er werd nog een dik halfjaar zwaar gevochten en geleden, voordat heel Nederland

was bevrijd. De gevluchte sympathisanten hoorden in Duitsland geruchten dat hun huizen waren leeggeplunderd. Tegelijkertijd nam ook in Duitsland de schaarste toe en op het huisvesten en voeden van zoveel Nederlanders, ook al waren ze Duitsgezind, zaten de Duitsers niet te wachten. Vele gevluchte NSB'ers keerden weer terug naar Nederland.

Honger

Jaaps moeder ging ook al snel weer terug naar Nederland. Ze reisde dit keer met drie van haar vier kinderen. Gert was er niet bij; hij was nog elders in Duitsland. Hoe en wanneer ze weer teruggingen weet Jaap niet. Dat wat hij zich denkt te herinneren of later heeft ingevuld, klopt niet altijd met dat wat zijn oudere broer Gert vertelt. Jaap vermoedt dat de terugreis in de tijd voorafgaand aan de hongerwinter van '44-'45 was. Het was een strenge winter en de schaarste aan voedsel was groot. Minstens 20.000 Nederlanders kwamen die winter om het leven door honger en kou. De situatie was het ergst in de grote steden in de Randstad.

Het zijn slechts fragmenten die Jaap uit die tijd zijn bijgebleven. Als je leest over de geschiedenis ligt het voor de hand dat het gezin in februari 1945 vanuit Duitsland met de trein (of misschien zelfs te voet) naar Oost-Groningen ging, waar veel van de naar Duitsland gevluchte NSB-gezinnen, uitgehongerd en vervuild, noodgedwongen werden opgevangen. Ze moesten namelijk uit Duitsland weg om plaats te maken voor Duitse gewonde soldaten. Het gezin Overduin werd op een boerderij in Hoogezand opgevangen. Volgens Jaap ging het gezin vanuit Duitsland naar hun woonplaats Lisse en daarna pas naar het noorden van Nederland. Het kan zijn dat hij gelijk heeft, maar het kan ook dat hij dat later zo in zijn gedachten heeft gereconstrueerd. Hij was een kleine jongen, die geen idee had van de context waarin hij leefde.

Jaaps moeder ging in ieder geval op een gegeven moment te voet met de kinderen op pad. Overal was er te weinig eten en het was koud, heel koud. Dat het een barre tocht was, herinnert Jaap zich nog goed: “Mijn jongste broertje Jan lag in de kinderwagen. We gingen te voet, soms mocht ik of mijn zus even op de kinderwagen zitten. We liepen over het land, door de polders, met een heleboel andere mensen, die net als wij op zoek waren naar eten. Het lukte mijn moeder op de een of andere manier om aan eten te komen bij boeren. De boeren waren vriendelijk. Het was fijn om eten te krijgen, maar het was niet genoeg. De honger en vermoeidheid bleven. Er waren dagen dat ik het koud had en nat was van de regen. We sliepen soms buiten, soms in een schuur of stal, soms in het hooi. Op een nacht sliepen we in de stal van een boerderij, waar een grote stier stond. Tussen ons en die stier zat slechts een houten schot. De stier bonkte steeds hard met zijn kop tegen het schot. Ik was bang; bang dat die grote stier er doorheen zou breken en ons zou doden. Het bonken duurde de hele nacht en het lukte me niet om de slaap te vatten. Het was een hele grote stier in mijn kleine jongenshoofd.”

Na een lange voettocht van dagen, kwamen het gezin terecht op een grote boerderij vlakbij Hoogezand, bij een vriendelijke boerenfamilie. Ze hadden daar een goede tijd. Het gezin draaide mee in het leven van de boer en zijn vrouw. Ze kregen genoeg te eten en de boer en boerin zorgden goed voor hen. Met zijn broer en zus sliep Jaap in een warme bedstede. Op zondagen gingen ze mee naar de kerk. Jaap vond het fijn op de boerderij en was graag bij de boer: “De hele dag liep ik achter de boer aan. De boer gaf mij veel aandacht en vertrouwde mij klusjes toe. Het waren in mijn beleving belangrijke taken. Zo zocht ik elke ochtend eieren en voerde ik de kippen. Soms mocht ik de koeien uit een ver weiland halen. Ik vond het prachtig. Ik had eigenlijk boer moeten worden”, verzucht hij nu.